

УДК 323.15

Семко В. Л.,

кандидат політичних наук, доцент кафедри
політичних наук, Київський національний
університет будівництва і архітектури
(Україна, Київ), vls14@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОС: НАБУТТЯ ДЕРЖАВОУТВОРЮЮЧОГО СТАТУСУ

Аналізується широке коло соціально-політичних процесів, якими супроводжувалось набуття українським етносом статусу дежовоутворюючого етносу. Досліджуються такі ключові проблеми, як етнічні характеристики українського соціуму, етнічно-політичний зміст понять «український народ» та «українська нація», основні засади державної етнополітики та інші питання, які в умовах незалежності набули виняткового значення, оскільки від їх розв'язання безпосередньо залежало майбутнє української держави. Досліджується процес правового оформлення державоутворюючого статусу українського етносу. Формуються ключові мотиви стратегії розбудови етнополітичної політики в незалежній Україні. Аналізується етнічний склад населення України, структура та закономірності розселення етнічних українців по регіонах та областях України. Особливо досліджується стан української діаспори в Російській Федерації. Особливо увага приділяється проблемі збереження та розвитку української етнічної свідомості серед українців Росії. У статті робиться висновок про безумовне збереження української етнічної ідентичності серед українців Росії.

Ключові слова: етнополітика, український етнос, статус, українці, культура, етнічна ідентичність, міграції, діаспора.

Разом з здобуттям Україною незалежності проблеми етнополітики перейшли у площину державної стратегії, і одночасно визначили один із актуальних і пріоритетних напрямків формування національної ідентичності в Україні. Етнічні характеристики українського соціуму, етнічно-політичний зміст понять «український народ» та «українська нація», основні засади державної етнополітики – ці та багато інших питань одразу набули виняткового значення, оскільки від їх розв'язання безпосередньо залежало (і залежить) майбутнє української держави.

Характерною рисою української етнополітики пострадянської доби є фактична відсутність чіткого визначення найчисленнішого етносу українців, як титульного, державоутворюючого. У Декларації про державний суверенітет України, проголошеній 16 липня 1990 р. термін «народ» визначається як «громадяни Республіки всіх національностей» і підкреслюється, що «жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема особа не можуть виступати від імені всього народу України». «Акт проголошення незалежності України» роль та місце українського етносу в незалежній Україні теж не визначає. Але визначення народу України сформульоване Декларацією про державний суверенітет, повністю узгоджується і з Актом проголошення незалежності України. Те ж саме визначення народу України зазначається і у Зверненні Верховної Ради України до громадян України всіх національностей від 28 серпня 1991 р. – тобто через три дні після проголошення незалежності України. Фактично дослівно ця ідея знаходить місце і в Декларації прав національностей, проголошеній у 1 листопада 1991 р. У зазначених документах, які, разом з Конституцією мають системоутворююче значення для державної ідеології та політичної системи держави, українці як етнос, хоча і виокремленні відносно інших етносів, не мають аніякого формального статусу.

Закон України про національні меншини ухвалений 25 червня 1992 р., присвячений решті етносів, які населяють Україну, теж не містить жодної конкретизації статусу українського етносу. Щоправда, Ст.2 цього закону зобов'язує громадян України всіх національностей «дотримуватись Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет та територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин» [6, с. 619].

Аналіз вищенаведених документів дає підстави виокремити дві базові етнополітичні категорії українського законодавства, що визначають населення України за етнічною ознакою, «український народ», тобто власне український етнос, як він визначений у Законі України про національні меншини в Україні, і «народ України» – як сукупність представників усіх національностей, що населяють Україну (Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності України, Звернення Верховної Ради України до громадян України всіх національностей). Проте, у Конституції України прийнятій 28 червня 1996 р., вже у перших строках преамбули український народ, від імені якого Верховна Рада України приймає конституцію, визначається як «громадяни України всіх національностей» [8, с. 645]. Певну конкретизацію статусу етнічних українців у Конституції України містять Ст.10, 11 та 12. Так, Ст.10 проголошує українську мову державною мовою України і зазначає, що «держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України», одночасно гарантуючи «вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України» [8, с. 646]. У ст.11 держава сприяє «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури» одночасно гарантуючи сприяння «розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [8, с. 646].

У вказаній статті Конституції України без жодного пояснення застосовано вельми складну етнополітичну категорію «нація», яку, теоретично неможливо ототожнювати лише з українським етносом, до того ж визнається необхідність її консолідації та розвитку – тобто українська нація у даному випадку виступає скоріше як мета політичного розвитку української держави. І, нарешті у ст.12 зазначається, що «Україна дбає про задоволення національно-культурних потреб українців, які проживають за межами держави» [8, с. 647]. Це єдина стаття Конституції України у якій згадуються власне етнічні українці.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що основні документи, які визначають засади української етнополітичної політики покликані сприяти розвитку етнополітичних відносин у незалежній Україні у демократичний спосіб, правовому руслі, маючи при цьому єдиним імперативом поліетнічність українського суспільства. Головні засади та принципи побудови етнополітики української держави у перші роки незалежності сформулював Президент Л. Кравчук у своєму виступі на Міжнародній конференції з антисемітизму в Брюсселі 7 липня 1992 р. У ньому зазначалось, що Україна, як суверенна держава приєдналась і приймає

участь в основних міжнародних угодах з прав людини. «Американський Білль про права, французька Декларація прав людини і громадянина, Загальна декларація прав людини, нарешті, Копенгагенська нарада з людського виміру – це орієнтири і суть наших уявлень про критерії і стандарти прав і свобод особистості» [8, с. 622]. Власне, характер національної ідеї Л. Кравчук ототожнював з її відношенням до національних меншин. «Тому Україна, де більше чверті населення складають неукраїнці, обрала шлях побудови самостійної, демократичної правової держави, а не держави суто етнічної. Фактично три ідеї – національна, політична та соціальна – об'єднані одним поняттям – «громадянський принцип» [8, с. 623]. Іншою ідеологічною засадою української етнополітики, яку сформулював Л. Кравчук у вказаній промові, стала спільність історичної долі усіх народів що населяють Україну, які на його думку, однаково потерпали від радянської національної політики. На підставі результатів референдуму 1 грудня 1991 р., за результатами якого більш ніж 90% населення України проголосували за незалежність, він доходить висновку: «Ідея української державності злилася з підйомом національної самосвідомості всіх суціль в Україні, незалежно від їх національної приналежності» [2, с. 623].

Таким чином, з перших днів незалежності країни українська етнонаціональна політика обрала головним своїм постулатом рівність прав представників усіх етносів України і відсутність у законодавстві будь-якого статусу, за яким той чи інший етнос зміг би посісти домінуючі позиції у суспільстві та державі відносно інших. Мотивами подібної стратегії розбудови етнонаціональної політики було: 1) прагнення інтеграції у міжнародне демократичне (передусім, звичайно, європейське співтовариство); 2) побоювання розвитку етнонаціональних відносин за конфліктним сценарієм, який став типовим для пострадянського простору. Відсутність у українського етносу визначеного та офіційно закріпленого статусу якось особливого, титульного чи державоутворюючого. Така виважена етнонаціональна стратегія України забезпечила реалізацію вищезазначених завдань. Проте, вона зумовила невизначеність українського етносу як титульного, державоутворюючого, з чим, власне, і пов'язана поява України, як незалежної держави. Ця невизначеність на нашу думку, приховує небезпеку виникнення небажаних радикальних тенденцій у процесі формування національної ідентичності по етноцентричному сценарію.

Саме тому, на наш погляд, у ст.11 Конституції України і була внесена така суперечлива категорія, як «корінні народи». Національно-орієнтовані політичні сили планували у перспективі використати її для визначення статусу етнічних українців в Україні, що підтверджується відповідними пунктами у програмах українських національно-радикальних політичних партій.

Із 130 національностей та народностей, представники яких, згідно з Всеукраїнським переписом населення 2001 року, проживають в Україні, домінуючим є один з найчисленніших етносів Європи – українці – корінна національність держави, титульний та державоутворюючий етнос.

На час перепису (5 грудня 2001 року) кількість українців становила 37 млн. 541,7 тис. осіб (77,8% всього

населення). За неповних 13 років з часу останнього радянського перепису їх кількість зросла на 122,6 тисячі (0,3%), а питома вага відносно всього населення збільшилася на 5,1% (при одночасному зменшенні за вказаний період постійного населення України на 6,2%) [11, с. 18].

Збільшення абсолютної і відносної кількості українців відбулося в 13 областях, місті Києві та Севастополі. Водночас в тих областях, де протягом 90–х років спостерігалися найвищі показники природного скорочення населення (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська), а також в Тернопільській і Хмельницькій областях абсолютна кількість українців скоротилась, проте питома вага збільшилась і коливається від 58% у Луганській області до 94,9% у Вінницькій. Лише в автономній Республіці Крим при зменшенні абсолютної кількості українців на 51,9 тисячі осіб знизилась (на 2,4%) і їх питома вага відносно всього населення [11, с. 7].

У ході Всеукраїнського перепису населення була облікована кількість осіб окремих етнографічних груп українського етносу (бойки, гуцули, лемки, литвини, поліщуки, русини), які постійно проживають в Україні. Загальна кількість представників цих субетносів становила на дату перепису 32,4 тисячі осіб. Основним місцем їх проживання є дві західні області (Закарпатська – 10,2 тис. або 31,5% усієї кількості та Івано–Франківська – 21,5 тис. або 66,3%), незначна їх кількість мешкає також у Тернопільській (364 особи або 1,1%) та Львівській (196 осіб або 0,6%) областях. В інших 23 регіонах їх загалом налічувалось 179 осіб. Найбільшу за чисельністю групу серед населення вищезазначених субетносів склали гуцули (21,4 тис. або 66%) та русини (10,2 тисячі або 31,4%). Лемки нараховували 672 особи, бойки – 131 особу, литвини – 22 особи, поліщуки – 9 осіб. Переважна більшість гуцулів проживала у сільській місцевості Івано–Франківської області (95,3%), три п'ятих усіх русинів мешкали у міських поселеннях Закарпатської області (59,7%). Більш ніж половина всіх лемків (346 осіб) була зосереджена в Тернопільській області, а також в Івано–Франківській та Львівській областях, де їх кількість нараховувала трохи більше 100 осіб в кожній. Бойки розселені у трьох областях: Івано–Франківській (найбільша кількість від усіх), Закарпатській та Львівській [11, с. 37].

Українці переважають серед населення усіх регіонів, за винятком АР Крим та Севастопольської міськради, де вони посідають друге місце за чисельністю після росіян. Найвища питома вага українців – серед жителів усіх західних областей (крім Закарпатської та Чернівецької), а також у Вінницькій, Чернігівській, Черкаській, Київській, Полтавській, Житомирській та Кіровоградській областях (понад 90%). Досить значна вона в Сумській, Херсонській, Миколаївській та Закарпатській областях (89–91%). У м. Києві українців 82,2%. Серед населення високо урбанізованих індустріальних областей (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Луганська, Донецька), а також у Чернівецькій області їх частка нижча, але є домінуючою (79–57%) [11, с. 37].

Головними чинниками збільшення питомої ваги українців у складі населення України вітчизняні фахівці вважають: 1) зростання їхньої національної свідомості:

чимало українців, колись записаних під іншою національністю, після набуття Україною незалежності відновлюють свою національну приналежність; 2) повернення українців з країн близького зарубіжжя [4, с. 38].

Частка осіб, які визнають рідною мовою мову своєї національності за результатами перепису 2001 року склала 85% жителів України і цей показник був домінуючим в усіх регіонах. Найвищий він у етнічних українців, коливаючись від 71,6% в Одеській області до 99,9% у Тернопільській. Винятком є лише Луганська і Донецька області, Автономна Республіка Крим та м. Севастополь, де частка українців із рідною мовою становить відповідно 50,4%, 41,2%, 40,4% і 29,6% [11, с. 37].

Серед українців зберігається високою питома вага осіб, які вважають українську рідною мовою, і в міських поселеннях (78,1%), і в сільській місцевості (97,3%) [11, с. 37].

Набуття українським етносом нового статусу після проголошення незалежності відбувалося в передусім завдяки відродженню у нього позитивної етнічної ідентичності. Адже століття бездержавності формували в українців комплекс меншовартості, привчали їх сприймати себе як спільноту, чия культура визначається лише місцевим досвідом і не вправі претендувати на самостійне місце в історії світової культури. Сучасною проєкцією цього є недовіра до державних інституцій, політичний інфантилізм.

Головним здобутком українського етносу у пострадянську добу, на нашу думку, можна вважати, користуючись запропонованим вітчизняними ученими поняттям, стрімким зростанням «етнокультурної компетентності»: цілеспрямованого і спонтанного, організованого і стихійного засвоєння людиною (у процесі соціалізації) культури свого народу в усіх її виявах: традиційно-побутових, фольклорних, професійних, в наукових і емпіричних знаннях, на емоційному і раціональному рівнях. Разом з тим на сучасному етапі розвитку українці, як державоутворюючий етнос потребує внутрішньої консолідації та має більш суттєво впливати на процеси формування нової національної ідентичності. Це забезпечить в майбутньому, з одного боку – від хворобливої політизації діяльності російських громадських організацій, політичних партій, а з іншого – від радикалізації політичних партій національно-демократичного спектру в Україні.

На заваді цьому, на думку зарубіжних дослідників є:

- етнокультурна невизначеність значного числа українських громадян;

- поширеність локальних ідентичностей (на кшталт вище згаданої Донецької ідентичності).

До цього, як вважають зарубіжні дослідники, слід також додати політичні маніпулювання, що створюють загрозу розмиванню цілісної української ідентичності, протиставляючи їй ідентичності регіональні [12].

Як свідчить світовий досвід, сучасні держави-нації будуються не лише завдяки прагматичному виміру ідентичності, шляхом укладання «суспільного договору». Історія і культура, які мають своє етнічно-мовне ядро, відіграють не менш важливу роль у цьому процесі.

Для України культурні чинники особливо важливі з причин багаторічного «забуття» історичної пам'яті. Разом

з тим розбудова національної ідентичності потребує знаходження делікатного балансу в державній політиці між певною пріоритетністю української етнічної культури та підтримкою культур національних меншин.

Об'єктивне та всебічне дослідження етносу вимагає цілісного аналізу усієї його повноти у різноманітності форм – від титульної та чисельно домінуючої групи населення, до діаспори або груп мігрантів на території інших держав. Усе це безпосередньо стосується українського етносу у контексті українсько-російських етнополітичних відносин.

Український етнос в Росії – це найчисельніша українська діаспора за межами України, проте, термін «діаспора» не завжди доречний щодо українців у складі населення Російської Федерації.

В наслідок асиміляційних процесів, які тривали багато десятиліть, визначення точної чисельності етнічних українців у складі населення РФ є важким завданням.

До складу Росії входять давні українські етнічні землі: Стародубщина (північна частина Чернігово-Сіверської землі), Північна Слобожанщина, Донщина, Таганрозька та Шахтинська округи. Відносно новою українською етнічною землею є Кубань. Ці землі остаточно були відірвані від України у 20-х рр. ХХ ст., коли тенденційно, без урахувань етнічного складу населення формувався кордон між РРФСР і УРСР. Автохтонне населення цих земель є етнічно українським. Проте русифікація цих земель, у поєднанні з Громадянською та Великою Вітчизняною війнами, та голодоморами мала катастрофічні масштаби та наслідки.

Переписи 1959 й 1989 рр. показали, що процеси русифікації українського етносу сягнули дуже глибоко і етнодемографічні втрати стали незворотними. Дослідник С. Чорний наводить статистику по Слобожанщині, де з 1926 по 1959 р. кількість українців у Курській обл. зменшилась із 140 тис. до 15,6 тис. чол., тобто у 9 разів, у Білгородській – з 707 тис. до 68,2 тис., або більше ніж у 10 разів, у Воронізькій – з 777,6 тис. до 176,8 тис., або в 4,4 рази [21, с. 55].

Значною була міграція українців на російські землі під час Великої Вітчизняної війни, яка викликала масові переселення у зв'язку з евакуацією населення на Схід.

В цілому, станом на 1989 р. за даними останнього радянського перепису населення, чисельність і розміщення українців в Росії виглядали таким чином: Північна і Центральна Росія – 1 млн. 237 тис. чол. (28,3% загальної чисельності), Центрально-Чорноземний регіон – 261 тис. (6,0%), Донщина (Ростовська обл.) – 179 тис. (4,1%), Північний Кавказ – 309 тис. (7,1%), Надвожжя – 370 тис. (8,5%), Прибалтика (Калінінградська обл.) – 63 тис. (1,4%), В'ятський і Уральський регіони – 461 тис. (10,6%), Сибір і Далекій Схід – 1 млн. 484 тис. (34,0%) [19, с. 91].

Чисельність українців, що проживають у сучасних межах Росії за даними Всеросійського перепису населення 2002 року складає 2 млн. 940 тис. чол. (2%). За даними перепису 1989 року, чисельність українців в Росії становила 4 млн. 360 тис. чол., 3% усього населення Російської Федерації, або 67,5% від чисельності 1989 року. Протягом 1990-х років чисельність українців в Росії скоротилась на 32,5%, але місце українського етносу у етнодемографічній

структурі Росії не змінилось – як і раніше, він посідає третє за чисельністю місце після росіян (79,8%) і татар (3,8%). Таке значне зниження кількості етнічних українців в Росії російські дослідники пояснюють впливом несприятливих демографічних факторів.

Відомо, що у перші роки після розпаду СРСР значна кількість українців, особливо з Далекого Сходу, переїхала в Україну. Проте невдовзі почали формуватись потужні міграційні потоки у зворотному напрямку, і приблизно з другої половини 1990-х років і до теперішнього часу Україна є основним джерелом російського міграційного приросту. Саме тому напередодні публікацій перших даних перепису 2002 р. ЗМІ висували прогнози, за якими чисельність українців в Росії повинна була б значно зрости. Натомість перепис зафіксував значне і ні ким непередбачене зниження – з 4,36 млн. до 2,94 млн., тобто майже на третину.

Наявність фактору зміни етнічної ідентичності у такому коливанні уявляється російським дослідникам очевидним. Втім, вони ж припускають, що зміна ідентичності з української на російську – процес не обов'язково незворотній, і наступний перепис може показати збільшення кількості українців в Росії. Багато в чому це залежить від соціально-економічного добробуту населення.

Характерною рисою етнотомографічної структури розселення українців в Росії стала їх значна концентрація у великих містах, які були не лише зосередженням керівних державних посадовців, а й провідними центрами науки, культури та мистецтва. Саме до них переїздила на життя більшість інтелектуальної еліти з усього СРСР, і саме в цих містах швидкими темпами зростала чисельність українців. Так, за шістьдесят три роки радянської влади між першим (1926 р.) та останнім (1989 р.) переписами населення чисельність українців у Москві зросла з 16,1 тис. осіб до 252,7 тис. осіб, у Ленінграді – з 10,8 тис. до 151 тис. осіб [1, с. 18].

Розпад Радянського Союзу у 1991 році не став фіналом етнотомографічних змін серед українців в Росії. СРСР, одна з найбільш неоднорідних за етнічною ознакою країн, залишила у спадщину стійку систему масових транснаціональних зв'язків. Соціально-економічні проблеми, з якими зіштовхнулася Україна, зумовили значну міграцію її громадян на заробітки в країни «близького» та «далекого» зарубіжжя, у тому числі до Російської Федерації, що призвело до появи ще однієї категорії етнічних українців в Росії, яка почала формуватись за часів незалежності – трудові мігранти.

У територіальній структурі виїзду громадян України за кордон Росія посідає одне з провідних місць, що є закономірним: російський напрямок є традиційно основним для міграційних переміщень населення України, що зумовлено традиціями трудової міграції, які склались ще у попередній період, коли Україна надавала значні контингенти робочої сили для російського народногосподарського комплексу (у тому числі для засвоєння природних ресурсів Західного Сибіру, крайньої Півночі та Далекого Сходу) [14, с. 65]. Так, з усієї кількості громадян України, що виїжджали за кордон з 1997 по 2000 роки на Росію припадало в 1997 р. – 29,1%, 1998 р. – 22,0%, 1999 р. – 28,8%, 2000 – 34,2%. Схожі показники міграції українських громадян за вказаний період мала лише Польща [13, с. 12].

Важливим аспектом міграційної привабливості Росії для мігрантів з України є практична відсутність фактору конфліктності у відношеннях українських мігрантів не лише з повсякденним оточенням на побутовому рівні, а й з офіційними органами влади.

Найбільший інтерес представляє категорія довготривалих трудових мігрантів: в 2000 р. 42,4% довгострокових трудових мігрантів з України працювали в Російській Федерації [10, с. 13]. З'ясувати етнічну структуру цих міграцій доволі важко, оскільки переважна більшість довгострокових трудових мігрантів є нелегальними, але загалом етнічні закономірності трудових міграцій з України можна відстежити спираючись на показники виїзду громадян України з різних регіонів. Так, наприклад довгострокові мігранти, мешканці Донецького регіону, працюють головним чином в Росії, закарпатці – в основному в Чехії і у меншій мірі в Росії, а також в Угорщині та Словаччині. Найбільш велика група вихідців з Львівської області зосереджена в Польщі; вихідці з Івано-Франківської та, особливо, Чернівецької областей зорієнтовані на країни Середземномор'я – Італія, Португалія, Іспанія, Греція [10, с. 57–58]. Загалом на Російську Федерацію припадає майже половина від усієї трудової міграції з України. При цьому, з мігрантів Західного Полісся та Карпатського регіону на Росію припадає близько чверті усієї кількості, в той час як з Донецького – близько 90% [10, с. 62]. В той же час не слід стверджувати, що в Росію їдуть працювати лише етнічні росіяни, адже в усіх областях України, крім Автономної Республіки Крим, вони складають меншість населення. Загалом Росія, як і раніше, залишається основним реципієнтом українських мігрантів, щоправда, ця міграція носить тимчасовий характер і зумовлена соціально-економічними чинниками.

Не дивлячись на значний ступінь втрати етнічної ідентичності, тобто русифікації, можна впевнено стверджувати, що українці в Росії загалом зберігають свою етнічну самоідентифікацію. За результатами опитування, яке у квітні-травні 1992 р. провів фонд «Общественное мнение» серед міського населення, 15 регіонів Російської Федерації, у ході якого був опитаний 1541 українець, з'ясувалось, що 69% опитаних усвідомлюють себе українцями, 16% – ні і 15% не змогли відповісти на це запитання. Утім, як показало теж саме дослідження, найбільш яскраво українська національна свідомість виявляється серед господарських керівників – 12% (від загальної кількості опитаних), інженерно-технічні працівники – 13%, фахівці гуманітарної сфери – 9%, кадрові військові – 4%, кваліфіковані робітники – 21%. Таким чином усвідомлення себе українцем практично не пов'язане з освітнім рівнем, але помітно різниться залежно від соціально-професійного статусу. І. Курас припускав, що етнічне самовизначення тісно пов'язане з рівнем соціально-професійної самореалізації українців в Росії: ті етнічні українці, які «здійснили себе», соціально «зрілі», впевнені у своєму статусі, звичні за характером діяльності до відповідальності й прийняття рішень – мало переймаються своїм «інородством» і менш схильні до «етнічної мімікрії» [9, с. 72]. Це припущення співпадає з вищенаведеною думкою російських соціологів про те, що етнічна ідентичність українців в Росії знаходиться у прямій залежності від їх соціально-професійного статусу.

Українська ідентичність представлена в Росії настільки чітко, що деякі російські дослідники останнім часом виділяють окремий етнічний підтип – «український» (поряд з поморами, сибіряками, донськими, уральськими й іншими козаками, старообрядцями, центральноросійським підтипом тощо) [19, с. 170].

Початок дев'яностих років ХХ ст. ознаменувався глибокою соціальною та економічною кризою, коли населення Росії, особливо у віддалених районах, було стурбовано передусім питаннями власного виживання на тлі економічної злиденності. Але попри все це, а також після тривалого впливу асиміляційних процесів етнічні українці Примор'я зберегли власну українську ідентичність, хоча відношення далекосхідних українців до України є, здебільшого, відношенням до символічного об'єкту сприйняття.

Етнокультурна інституціалізація української діаспори в Росії почалась ще за радянських часів у добу Перебудови, коли у 1988 р. в Москві було створено товариство «Славутич», яке можна вважати найстарішим етнокультурним товариством українців Росії. У його складі діють секції історії, культури, мови, літератури та інші. Товариство пропагує українську культуру, проводить шевченківські свята, Дні України, концерти, опікується україномовними класами в 12 школах Москви [7, с. 35].

З набуттям Україною незалежності склалися передумови для піднесення національної самосвідомості українців в Росії та її організаційного оформлення. Якщо на середину 1992 р. у РФ діяло 28 українських організацій, то наприкінці 1993 р. – вже близько 40, а вже на початок 1995 р. у 40 республіках, краях та областях Російської Федерації діяли 73 українських громадських об'єднання, 32 з яких були зареєстровані у встановленому законодавством РФ порядку [9, с. 65].

За інформацією посольства Російської Федерації в Україні, станом на 2004 р. в Росії діяло близько 90 українських суспільно-культурних об'єднань. Найбільш великі з них: «Кобзар» (Уфа), «Єдина родина» (Сургут), «Перевесло» (Вороніж), товариство ім. Т. Шевченка (Санкт-Петербург), товариство української культури «Калина» (Петрозаводськ), Центр української культури «Криниця» (Хабаровськ), Сибірський центр української культури «Сірий Клин» (Омськ) тощо. Товариства української культури найбільш активно діють в Тюмені, Тобольську, Нижньовартовську, Надимі, Новому Уренгої, на Кубані, в Карелії, в Москві діють 4 товариства. В травні 1998 р. була створена Федеральна національно-культурна автономія «Українці Росії». У січні 2004 р. створена Рада земляцтв України та Росії, яка об'єднує вихідців з України, що входять у 25 регіональних земляцтв. В Російській Федерації видаються газети українською мовою: «Український кур'єр» та «Український вибір» (Москва); «Рідне слово» (Челябінськ); «Вісник товариства української культури Кубані» (Краснодар); «Українське слово» (Мурманськ); «Криниця» (Уфа); «Голос України у західному Сибіру» (Тюмень, у т.ч. на кошти місцевих бюджетів); «Батьківщина» (Петропавловськ-Камчатський). Відповідно до договору про співробітництво між Національною радіокомпанією України і «Радіо Росії», два рази на місяць в ефірі «Радіо Росії» виходить створена

українською стороною програма «Співає Україна». З листопада 2003 р. на московському «Радіо-Центр» виходить щотижнева двогодинна програма «Українська хвиля» – спільний проект «Національної інформаційної групи» (Москва) та об'єднання українців Росії. З 1995 року (з 93-го на громадських засадах) діє НДІ «Інститут Тараса Шевченка – Центр енциклопедичних проєктів Оренбурзького державного університету». В Російській Федерації існує 12 загальноосвітніх шкіл з викладанням українською мовою; 9 – в Башкирії, 3 – в Белгороді, новому Уренгої та Нижньовартовську. Функціонує сім недільних шкіл з вивченням української мови; 10 – в західному Сибіру, 2 – в Уфі, а також в Самарській області та Санкт-Петербурзі. В лінгвістичному лицейі №1555 при Московському державному лінгвістичному Університеті в 2000 р. відкрито клас з українською мовою навчання. Діє українське відділення в Удмуртському педагогічному коледжі №1. Є можливість вивчати українську мову у філіалі Московського державного відкритого педагогічного університету ім. М. Шолохова в Уфі. В Новосибірському педагогічному інституті на філологічному факультеті введена спеціалізація «українська мова та література» (з можливістю стажування на філологічному факультеті Національного університету ім. Т. Шевченка у Києві). В Волгоградському та Воронежському університетах введено факультативне вивчення української мови та літератури. У 2003 р. в Белгородському державному університеті почала діяти перша в Російській Федерації кафедра українознавства [17, с. 172].

Прагнення Українського руху до розбудови власне української вищої освіти в Росії репрезентував «Український університет в Москві», зареєстрований Мосрадою в липні 1992 р. В остаточно затвердженій 25 вересня 1992 р. структурі Університету факультетові українознавства відведено провідне місце. До нього входили кафедри: української мови і літератури; історії та політології; філософії; етнографії та українознавства. У структурі Університету були заплановані також Російсько-Український науково-дослідний інститут (з відділами і лабораторіями за профілем кафедр), інформаційно-обчислювальний центр, бібліотеку, канцелярію, бухгалтерію, господарський відділ, відділ кадрів, відділ міжнародних зв'язків, прес-центр. Втім, Університет відразу зіштовхнувся з об'єктивними труднощами не лише фінансового, а й адміністративного характеру. Все це змусило у 1994–95 рр. призупинити роботу з організації української вищої освіти в Москві. Діяльність у цьому напрямку відновилась лише у 1997 р., після підписання договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією. З того часу, і до сьогоднішнього дня Український Університет в Москві функціонує переважно як науково-дослідний заклад з трьома відділами: української історії, української мови та літератури, технічним відділом, завдання якого об'єднати українську діаспору в Росії у єдину українську інформаційну мережу. На 2002 р. було заплановане відкриття відділу української філософії та відділу українського сходознавства [16, с. 65].

Громадське життя етнічних спільнот у РФ регламентується Законом РФ «Про національно-культурну автономію», у відповідності з яким українському населенню Приоб'я надана національно-

культурна автономія [15, с. 57], та Законом РФ «Про громадські об'єднання». Кожен з цих законодавчих актів має свої переваги і недоліки. Зокрема Закон «Про національно-культурну автономію» передбачає надання державної підтримки організаціям, зареєстрованим відповідно до його норм, водночас забороняючи будь-яку їхню політичну активність. У свою чергу, Закон «Про громадські об'єднання» надає можливість громадським організаціям брати участь у виборчих компаніях, однак не забезпечує державною підтримкою. Початок політичної мобілізації української етнічної групи в Росії відмічений 1989 роком, коли у Москві вийшов перший номер часопису «Украинский вопрос», який видавався Московським філіалом «Української гельсінської спілки». Усього вийшло лише три номери часопису, але вже у першому ж номері «Украинский вопрос» підняв питання відновлення української державності та незалежної української церкви [18, с. 277]. Часопис «Украинский вопрос» ставив перед собою такі завдання: донесення до радянської влади необхідності політичних змін в СРСР; відновлення діяльності Греко-Католицької Церкви, відродження української мови, літератури, культури. Часопис друкував раніше заборонену працю І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація», праці з українського питання В. Чорновола, В. Косика, М. Руденка, В. Марченка та інших. Також часопис подавав інформацію про порушення прав людини в СРСР.

Про швидку динаміку політизації українців в Росії говорить той факт, що вже у третьому номері «Украинского вопроса» ставилося питання про необхідність виходу України зі складу СРСР у контексті приходу до влади демократичних режимів у країнах Східної Європи. Тому не дивно те, що видання «Украинского вопроса» було припинено.

Загалом соціально-громадську атмосферу у якій доводиться функціонувати українським етнокультурним організаціям в Росії, можна визначити в цілому толерантно, особливо, після підписання у 1997 р. Українсько-Російського договору. Проте, таке відношення триває лише до тих пір, поки діяльність українських організацій залишається у культурно-мистецькій сфері – будь яка політизація Українського руху у Росії відразу зустрічає різку протидію з боку влади. Утім прагнення надати Українському рухові в Росії політичної спрямованості проявляє головним чином невелика група української еліти, переважно московської, решта ж етнічних українців в Росії демонструють високу ступінь аполітичності.

Українська держава надає значну підтримку українським етнокультурним організаціям у РФ. Зокрема активно співпрацюють з ними Держкомнаціміграції та інші органи виконавчої влади України. Серед напрямів співпраці: забезпечення навчальною та українознавчою літературою українських товариств і навчальних центрів, допомога у фінансуванні видавничої діяльності (видано енциклопедичний словник «Українці в Санкт-Петербурзі»), фінансова підтримка науково-практичних конференцій та видань української діаспори (друк газети «Батьківщина» Національно-культурної автономії українців Камчатки, журналу «Український огляд» Об'єднання українців Росії). Загалом успішно реалізовані Державна програма «Українська діаспора на період до 2000 року» та прийнята у 2001 р.

Національна програма «Закордонне українство». Було надано фінансову допомогу для проведення III Конгресу українців в Росії (Москва, 19–20 квітня 2002 р.) [9, с. 48]. За станом на 2007 рік організаційна структура українського етнокультурного руху в Росії охоплювала 54 суб'єкта федерації, мала в своєму складі 21 національно-культурну автономію і велику кількість осередків – республіканських, регіональних та міських національно-культурних організацій, товариств, об'єднань, під егідою яких функціонують українські бібліотеки, школи з українською мовою викладання, мистецькі колективи тощо [20, с. 177]. Офіційна влада Росії, загалом, не перешкоджає діяльності українських організацій, але одночасно щодо них має міцну тенденційність. Так, офіційно діючі у Москві українські земляцтва представляють переважно Південно-Східні регіони України: це Дніпропетровське, Донбаське, Житомирське, Запорізьке, Київське, Кримське, Луганське, Полтавське, Севастопольське, Сумське, Херсонське, Хмельницьке та Чернігівське земляцтва. Українські регіональні представництва в Москві – Донецьке, Кримське, Луганське, Одеське та Харківське [20, с. 43–44, 46] – взагалі представляють лише області зі значним відсотком етнічно російського населення та з ще більшою часткою російськомовних етнічних українців. Можна висунути декілька пояснень такої регіональної диференціації українських земляцтв, які, знаходячись в Москві власне репрезентують українську діаспору в Росії.

Як бачимо, вихідці із вказаних областей складають значну частину української діаспори в Росії (як сучасні мігранти, так і нащадки тих, хто їхав до Росії ще з часів столипінської реформи), і утворення цих земляцтв виглядає, на перший погляд, цілком природно. Проте, етнокультурні відмінності української і російської ідентичності серед мешканців цих зрусифікованих регіонів настільки незначні (переважно російсько-українська, або «радянська» ідентичність), що потреба в утворенні власних етнічних земляцтв у вихідців з цих областей здається нам вкрай низькою. Натомість, вихідці з західноукраїнських областей, які також складають значний контингент новітньої української діаспори, зокрема у Москві, і є носіями яскраво вираженої української ідентичності, опинившись у іноетнічному оточенні безумовно повинні були б утворити власні етнічні земляцтва, як це відбувалось у США, Канаді та інших країнах. До того ж вихідці з аграрних регіонів, переважно селяни з розвинутим почуття общинної єдності більш схильні до утворення власних етнічних «корпорацій», ніж представники «атомізованого» суспільства індустріальних районів – переважно міські жителі. Однак, земляцтв вихідців із західноукраїнських областей Москви нема. Тут на наш погляд, очевидним є факт жорсткого контролю офіційних російських властей за процесом утворення та функціонування як українських земляцтв у Москві, так і організацій українського руху в Росії в цілому з метою недопущення його політизації. Більш того, можна впевнено припустити, що утворення певних українських організацій в Росії відбувається з негласної ініціативи російських офіційних кіл. Так, наприклад, не зовсім зрозумілими є мотиви створення у Москві Кримського і Севастопольського земляцтв, а також, Кіровоградського та Херсонського українських

земляцтв у Москві, які мають назви «Слисаветград» та «Таврія» [20, с. 43–44], що, на нашу думку, також є ознакою певної політичної спрямованості цих організацій. У цьому контексті слід пригадати організовані поїздки українських мігрантів – вихідців зі Східних областей, до дому під час Президентських виборів 2004 року з метою голосування. З усього вищесказаного можна зробити висновок про вірогідність цілеспрямованого використання російськими владними колами певних організацій українського руху у Росії у власних політичних цілях. З цього приводу М. Вівчарик вказує на такі специфічні риси українського руху в Російській Федерації: більшість українських громадських об'єднань в Росії ще знаходяться в стадії організаційного оформлення та становлення; кількість їх активістів, у порівнянні з чисельністю етнічних українців на теренах РФ та в окремих регіонах, є невеликою; значна відстань між осередками, погано налагоджений зв'язок між ними є причиною недостатньої координації спільних дій; в деяких організаціях точаться внутрішні чвари та боротьба за владу, особливо це помітно в українському русі Москви, Республіки Комі, Краснодарському краї, Скатеринбурзі [3, с. 118]. Ці несприятливі фактори можуть в перспективі зумовити перетікання певної частини організацій українського руху в Росії під контроль офіційної влади, що призведе до його «небажаної» політизації в контексті міждержавних відносин України та Російської Федерації.

Гіпотетичним шляхом розвитку української діаспори в Російській Федерації може бути створення під патронатом української держави єдиної мережі діаспорних організацій етнічних українців усього світу. Проте, подібний варіант уявляється нам нереальним, оскільки державна влада, політичні кола та громадськість Росії з виключною одноставністю сприймуть такі зв'язки як підривні дії спрямовані проти російської державності. Етнічні українці в Росії, поряд зі збереженням достатньо високого рівня власної етнічності, глибоко інтегровані у соціально-політичне та економічне життя Росії, мають достатньо високий соціальний статус і не відчувають потреби у налагоджуванні подібних зв'язків. До того ж власне західна українська діаспора не виявляє прагнення налагоджувати зв'язки з українцями Російської Федерації. Вітчизняні дослідники, аналізуючи фактори, що гальмують взаємодію західної діаспори з Україною у політичній сфері поєднують їх у два блоки: 1) домінування у свідомості більшої частини представників західної діаспори уявлення щодо «проросійської» орієнтації владних структур України; 2) недовіра діаспори до цих структур через те, що в них «переважають» «стара номенклатура» і ліві сили [5, с. 59].

З огляду на усе вищесказане можна зробити такі висновки щодо стану та перспектив української діаспори в Росії: 1) етнічні українці в Росії загалом зберігають власну етнічну ідентичність та зацікавлені у підтриманні міцних культурних та економічних зв'язків з Україною, що значною мірою зумовлено наявністю родинних зв'язків (змішані українсько-російські родини та родичі довгострокових мігрантів, що проживають в Україні); 2) українська ідентичність серед етнічних українців в Росії стабільно зберігається навіть попри значну ступень русифікації і втрати рідної мови, що являє собою певний парадокс і цікавий предмет для подальших досліджень;

3) якщо прийняти висновки російських дослідників про зв'язок рівня етнічного самоусвідомлення українців з їх соціальним статусом та професійною затребуваністю, то одночасно з подальшим економічним зростанням в Росії (якєспостерігаєтьсянасьогодні)будезростатиінаціональне самоусвідомлення українців; 4) у майбутньому слід очікувати не лише збереження існуючого рівня трудової міграції громадян України до Російської Федерації, а й зростання його обсягів, що пов'язано: а) з необхідністю засвоєння природних ресурсів Сибіру та Півночі, яка одночасно вимагає розбудови значної промислової та соціальної інфраструктури на цих територіях; б) із загальним зростанням економіки на тлі гострого дефіциту демографічних ресурсів саме Росія може стати одним із головних реципієнтів висококваліфікованих робітничих та наукових кадрів України. Крім того, перед Росією стоїть реальна загроза демографічної експансії власних слов'янських народів (татари, народи Північного Кавказу) та подекуди неконтрольованої міграції з боку перенаселених колишніх середньоазійських союзних республік та Китаю. Мігранти з цих країн по-перше, мають за мету вкорінення на території Росії, збереження тісних зв'язків з батьківщиною і створення власних діаспорних структур, по-друге, мають значний демографічний потенціал виражений у традиційній багатодітності родин та численних родичах, які прагнуть приєднатися до своїх одноплемінників, які вже влаштували своє життя в Росії. На цьому тлі Росія вельми зацікавлена не лише у поверненні «співвітчизників», яке вже оформлено у статусі національного проекту, а й залученні, принаймні у якості довгострокових мігрантів цивілізаційно значно ближчих до росіян етнічних українців, задля створення демографічної противаги «інородцям»; 5) прогноз щодо формування організованого українського політичного руху в Російській Федерації з перспективою створення «етнічного лобі» та його впливу на політичні процеси, слід визнати як нереальний, оскільки в російському суспільстві і владних структурах зберігається значна інерція імперського мислення, яке за президентства В. Путіна і Д. Медведєва почало цілеспрямовано реставруватись, і виключає створення легальних українських політичних організацій в Росії. В Україні навпаки, для російського політичного руху таке стало можливим.

Список використаних джерел

1. Бурковський І. Національні процеси в СССР післясталінської епохи / І. Бурковський // Розбудова держави. – 1998. – №1/2. – С. 16–24.
2. Виступ Президента України Л. М. Кравчука на Міжнародній конференції з антисемітизму в Брюсселі / Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / [Упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка]; за ред. В. Ф. Панібудьласки. – К.: Вища школа, 1997. – Ч. 2. – 704 с.
3. Вишне夫斯基 А. Г. Распад СССР: этнические миграции и проблема диаспор / А. Г. Вишне夫斯基 // Общественные науки и современность. – 2000. – №3. – С. 115–130.
4. Євтух В. Б. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський К. Ю. Галушко, К. О. Чернова. – К.: Наукова думка, 2004. – 342 с.
5. Євтух В. Б. і др. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії / В. Б. Євтух і др. – К.: Видав. УАННП «Фенікс», 2003. – 228 с.
6. Закон України про національні меншини в Україні // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка; за ред. В. Ф. Панібудьласки. – К.: Вища шк., 1997. – Ч. 2. – 704 с.

7. Звірківський І. В. Деякі аспекти сучасного українсько-російського культурного діалогу / І. В. Звірківський // Трибуна. – 1999. – №3–4. – С.34–35.
8. Конституція України // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. [Упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібуд'яська; за ред. В. Ф. Панібуд'яської]. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.2. – 704 с.
9. Кульчицький С. Україна і Росія: переваги і небезпеки «особливих відносин»: Роздуми історика / С. Кульчицький // Ін-т історії НАН України. – К., 2004. – 113 с.
10. Лернатович В. Правий радикалізм і національна ідея. Духовно-ідеологічний зріз української і російської націоналістичної преси 1989–1997 років / В. Лернатович. – Львів, 1998. – 71 с.
11. Национальный состав Компартии Украины // Комуніст України. – 2000. – №2. – С.36–37.
12. Передвиборна програма Прогресивної соціалістичної партії України // Голос України. – 2007. – 22 вересня.
13. Petrovskiy V. V. Ukrain's'ko-rosijs'ki vzajemny v suchasni zahidni naukovij literaturi (1991–2001 rr.) / V. V. Petrovskiy. – H.: Majdan, 2003. – 492 s.
14. Pirozhkov S. Vneshnie trudovye migracii v Ukraine: social'no-ekonomicheskij aspekt / S. Pirozhkov, E. Malinovskaja, A. Hmara. – K., 2003. – 134 s.
15. Rozumnyj M. Faktory suchasnoi' nacional'noi' samoidentyfikacii' ukrai'nciv / M. Rozumnyj // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №1. – S.93–99.
16. Semenov Ju. I. Jetnos, nacija, diaspora / Ju. I. Semenov // Jetnograficheskoe obozrenie. – 2000. – №2. – S.64–78.
17. Turaev V. A. Jetnopolitologija: ucheb. posobie / V. A. Turaev. – M.: Logos, 2004. – 388 s.
18. Ukrai'nofob M. Smolin ta «ukrai'ns'kyj separatyzm» u Rosii' (do pytannja suchasnoho stanu ukrai'nofobstva v Rosii') / M. Ukrai'nofob [Idz'o V. Ukrai'ns'ka diaspora v Rosii'. Ukrai'ns'ko-rosijs'ki vzajemvidnosyny: istorija, nauka, religija]. – L'viv: Bak, 2002. – 304 s.
19. Ukrai'ns'ka vyshha osvita v Rosii'. Do pytannja organizacii' ukrai'ns'kogo vyshhogo navchal'nogo zakladu v Moskvi u 80–h – na poch. 90–h rokov XX st. – pershij chverti XXI st. [Idz'o V. Ukrai'ns'ka diaspora v Rosii'. Ukrai'ns'ko-rosijs'ki vzajemvidnosyny: istorija, nauka, religija]. – L'viv: Bak, 2002. – 304 s.
20. Ukrai'ns'ka konservatyvna respublikans'ka partija // Politychni partii' Ukrai'ny. – K.: TOV «K.I.S.», 1998. – 704 s.
21. Chislennost' i sostav naselenija SSSR. Po dannym Vsesojuznoj perepisi naselenija 1979 goda. – M.: Finansy i statistika, 1985. – 365 s.

References

1. Burkovsk'ij I. Nacional'ni procesy v SSSR pisljalalins'koi' epochy / I. Burkovsk'ij // Rozbudova derzhavy. – 1998. – №1/2. – S.16–24.
2. Vystup Prezidenta Ukrai'ny L. M. Kravchuka na Mizhnarodnij konferencii' z antysemityzmu v Brjusseli / Nacional'ni procesy v Ukrai'ni: istorija i suchasnist'. Dokumenty i materialy. Dovidnyk. U 2 ch. / [Uporjad.: I. O. Kresina, V. F. Panibud'jaska; za red. V. F. Panibud'jasky. – K.: Vyshha shkola, 1997. – Ch.2. – 704 s.
3. Vishnevskij A. G. Raspad SSSR: jetnicheskie migracii i problema diaspor / A. G. Vishnevsk'ij // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 2000. – №3. – S.115–130.
4. Jevtuh V. B. Etnonacional'na struktura ukrai'ns'kogo suspil'stva: Dovidnyk / V. B. Jevtuh, V. P. Troshhyn's'kyj K. Ju. Galushko, K. O. Chernova. – K.: Naukova dumka, 2004. – 342 s.
5. Jevtuh V. B. i dr. Ukrai'ns'ka diaspora. Sociologichni ta istorychni studii' / V. B. Jevtuh i dr. – K.: Vydav. UANNP «Feniks», 2003. – 228 s.
6. Zakon Ukrai'ny pro nacional'ni menshyny v Ukrai'ni // Nacional'ni procesy v Ukrai'ni: istorija i suchasnist'. Dokumenty i materialy. Dovidnyk. U 2 ch. / uporjad.: I. O. Kresina, V. F. Panibud'jaska; za red. V. F. Panibud'jasky. – K.: Vyshha shk., 1997. – Ch.2. – 704 s.
7. Zvirkovsk'ij I. V. Dejaki aspekty suchasnoho ukrai'ns'ko-rosijs'kogo kul'turnogo dialogu / I. V. Zvirkovsk'ij // Trybuna. – 1999. – №3–4. – S.34–35.
8. Konstytucija Ukrai'ny // Nacional'ni procesy v Ukrai'ni: istorija i suchasnist'. Dokumenty i materialy. Dovidnyk. U 2 ch. [Uporjad.: I. O. Kresina, V. F. Panibud'jaska; za red. V. F. Panibud'jasky]. – K.: Vyshha shkola, 1997. – Ch.2. – 704 s.
9. Kul'chyc'kyj S. Ukrai'na i Rosija: perevagy i nebezpeky «osoblyvyh vidnosyn»: Rozdumy istoryka / S. Kul'chyc'kyj // In-t istorii' NAN Ukrai'ny. – K., 2004. – 113 s.

10. Lematovych V. Pravyj radykalizm i nacional'na ideja. Duhovno-ideologichnyj zriz ukrai'ns'koi' i rosijs'koi' nacionalistychnoi' presy 1989–1997 rokov / V. Lematovych. – L'viv, 1998. – 71 s.
11. Nacional'nyj sostav Kompartii Ukrainy // Komunist Ukrai'ny. – 2000. – №2. – S.36–37.
12. Peredyvorna programa Progresyvnoi' socialistychnoi' partii' Ukrai'ny // Golos Ukrai'ny. – 2007. – 22 veresnja.
13. Petrovsk'ij V. V. Ukrai'ns'ko-rosijs'ki vzajemny v suchasni zahidni naukovij literaturi (1991–2001 rr.) / V. V. Petrovsk'ij. – H.: Majdan, 2003. – 492 s.
14. Pirozhkov S. Vneshnie trudovye migracii v Ukraine: social'no-ekonomicheskij aspekt / S. Pirozhkov, E. Malinovskaja, A. Hmara. – K., 2003. – 134 s.
15. Rozumnyj M. Faktory suchasnoi' nacional'noi' samoidentyfikacii' ukrai'nciv / M. Rozumnyj // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №1. – S.93–99.
16. Semenov Ju. I. Jetnos, nacija, diaspora / Ju. I. Semenov // Jetnograficheskoe obozrenie. – 2000. – №2. – S.64–78.
17. Turaev V. A. Jetnopolitologija: ucheb. posobie / V. A. Turaev. – M.: Logos, 2004. – 388 s.
18. Ukrai'nofob M. Smolin ta «ukrai'ns'kyj separatyzm» u Rosii' (do pytannja suchasnoho stanu ukrai'nofobstva v Rosii') / M. Ukrai'nofob [Idz'o V. Ukrai'ns'ka diaspora v Rosii'. Ukrai'ns'ko-rosijs'ki vzajemvidnosyny: istorija, nauka, religija]. – L'viv: Bak, 2002. – 304 s.
19. Ukrai'ns'ka vyshha osvita v Rosii'. Do pytannja organizacii' ukrai'ns'kogo vyshhogo navchal'nogo zakladu v Moskvi u 80–h – na poch. 90–h rokov XX st. – pershij chverti XXI st. [Idz'o V. Ukrai'ns'ka diaspora v Rosii'. Ukrai'ns'ko-rosijs'ki vzajemvidnosyny: istorija, nauka, religija]. – L'viv: Bak, 2002. – 304 s.
20. Ukrai'ns'ka konservatyvna respublikans'ka partija // Politychni partii' Ukrai'ny. – K.: TOV «K.I.S.», 1998. – 704 s.
21. Chislennost' i sostav naselenija SSSR. Po dannym Vsesojuznoj perepisi naselenija 1979 goda. – M.: Finansy i statistika, 1985. – 365 s.

Semko V. L., candidate of political sciences associate professor of department of political sciences, Kyiv national university building and architecture (Ukraine, Kyiv), vls14@ukr.net

Ukrainian ethnos: finding of status of ethnos that forms the state

The article analyzes a wide range of socio-political processes that accompanied the acquisition of Ukrainian ethnos state-status. Such key problems, as ethnic descriptions of Ukrainian society, ethnic-political maintenance of concepts «The Ukrainian people», and «Ukrainian nation», basic principles of public ethnic policy and other questions that in terms independence purchased an exceptional value, are investigated, as on their decision the future of the Ukrainian state depended directly. The process of legal registration of formative the state status of the Ukrainian ethnos is investigated. Key reasons of strategy of development of public ethnic policy politics are formulated in independent Ukraine. Ethnic composition of population of Ukraine, structure and conformities to law of resettlement of ethnic Ukrainians, is analysed on regions and areas of Ukraine. The state of the Ukrainian diaspora is separately investigated in the Russian federation. Separate attention is spared to the problem of maintenance and development of Ukrainian ethnic consciousness among Ukrainians of Russia. In the article drawn conclusion about absolute maintenance of the Ukrainian ethnic identity among Ukrainians of Russia.

Keywords: ethnic politics, Ukrainian ethnos, status, Ukrainians, culture, ethnic identity, migrations, diaspora.

УДК 329.058(477)

Шкірчак С. І.,
викладач кафедри політичних наук,
Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили (Україна, Миколаїв),
serhij.shkirchak@chmnu.edu.ua

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Охарактеризовано місце, яке займає питання громадянського суспільства у програмних документах провідних політичних партій сучасної України. На прикладі програм головних політичних партій, які представлені у Верховній раді України VIII скликання, виявлено основні відмінності у